

بررسی ویژگی‌های اجتماعی - اقتصادی اتباع خارجی

در سرشماری‌های ۱۳۷۵ و ۱۳۸۵

مجری

مریم پوررضانور

همکار طرح

خدیجه کریمی

گروه پژوهشی آمارهای اقتصادی

پژوهشکده‌ی آمار

پائیز ۱۳۸۷

به نام خداوند جان و خرد

پیش گفتار

سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن یکی از عمده‌ترین راه‌های شناخت کشورها از ویژگی‌های اقتصادی و اجتماعی برای برنامه‌ریزی، نظارت و ارزیابی خدمات و فعالیت‌های ملی و منطقه‌ای است. امروزه در اغلب کشورها سرشماری‌های نفوس به فاصله‌ی ۵ یا ۱۰ سال یک بار به مرحله‌ی اجرا در می‌آید. در جمهوری اسلامی ایران نیز سرشماری عمومی نفوس و مسکن مطابق ماده‌ی ۴ قانون مرکز آمار ایران، هر ده سال یک بار با فرمان رئیس جمهوری اجرا می‌شود. این سرشماری در سال‌های ۱۳۳۵، ۱۳۴۵، ۱۳۵۵، ۱۳۶۵، ۱۳۷۵ و ۱۳۸۵ منطبق با جدیدترین روش‌های علمی به مرحله اجرا درآمده است.

از آنجایی که در این سرشماری‌ها، جمعیت به‌عنوان محور و هدف توسعه، از ابعاد مختلف مورد توجه قرار می‌گیرد و اطلاعات به تفصیل گردآوری می‌شود، لذا از منابع بسیار غنی در شناخت ویژگی‌های جمعیتی کشور محسوب می‌شوند.

اگرچه داده‌های خام سرشماری فی‌نفسه نمادهای گویایی از خصیصه‌های مختلف جمعیت یک جامعه‌اند، اما ارزش واقعی آن‌ها زمانی پدیدار می‌شود که توسط اهل فن با رویکرد به پیوندهای متقابل پدیده‌ها تحلیل و تفسیر شوند. به منظور حصول به این گونه تحلیل‌ها، پژوهشکده‌ی آمار برای اولین بار با کمک پژوهشگران و صاحب‌نظران اجتماعی، اقتصادی و آماری اقدام به انجام طرح‌های پژوهشی

در ابعاد گسترده در زمینه تحلیل ویژگی‌های جمعیتی (اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی)، مسکن، امکانات و تسهیلات، مهاجرت (داخلی، خارجی) نموده است.

مجموعه حاضر یکی از طرح‌های انجام شده در زمینه تحلیل نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۸۵ می‌باشد که امید است پاسخگوی بخشی از نیاز کاربران باشد.

گروه پژوهشی آمارهای اقتصادی

فهرست مطالب

<u>صفحه</u>	<u>عنوان</u>
۱	مقدمه
۲	تعاریف و مفاهیم
۱۱	فصل اول- جمعیت و پراکندگی آن
۱۹	فصل دوم- وضع سواد
۲۱	فصل سوم- وضع فعالیت
۳۳	فصل چهارم- ازدواج و زناشویی
۴۳	فصل پنجم- یافته‌های تحقیق

مقدمه

مطالعه و شناخت پدیده‌های جمعیتی کشور بدون شناخت و تحلیل عوامل اثرگذار بر آن پدیده‌ها و حدود اثرگذاری هر یک از آنها در شرایط و اوضاع و احوال مختلف بی‌سرانجام است. اگر ویژگی‌های جمعیتی اتباع خارجی با جمعیت ساکن متفاوت باشد می‌تواند بر ساخت سنی - جنسی جمعیت تأثیر بگذارد و به دنبال آن بر باروری و مرگ و میر جامعه نیز اثر گذار باشد. لذا برای دستیابی به شناخت کامل ویژگی‌های جمعیت کشور در یک دوره بلندمدت لازم است خصوصیات اجتماعی اقلیت‌های مختلف آن نیز مورد تجزیه و تحلیل قرار گیرد با توجه به تغییراتی که جمعیت اتباع سایر کشورها در سال‌های اخیر در ایران داشته‌اند، لازم است تصویری از ویژگی‌ها و تغییرات آنها بر اساس آمار و اطلاعات موجود در سطح کشور ارائه و روند تحولات آن بررسی شود.

در این جا سعی شده با استفاده از نتایج سرشماری‌ها سیمای ویژگی‌های جمعیتی، اجتماعی و اقتصادی اتباع خارجی در ایران ترسیم و روند تحولات آنها طی سال‌های ۸۵-۱۳۷۵ مورد بررسی قرار گیرد.

تعاریف و مفاهیم

تابعیت رابطه‌ای است سیاسی و حقوقی و معنوی که شخصی را در جامعه جهانی به دولت-کشور معینی مرتبط می‌سازد.

عبارت دولت-کشور مفهومی است که در بر گیرنده ۴ عنصر جمعیت، سرزمین، حاکمیت و حکومت می‌باشد و از این نقطه مبحث تابعیت مطرح می‌شود.

پس رابطه‌ای که بین دولت-کشور و اشخاص ایجاد می‌شود و آن اشخاص را از سایرین متمایز می‌نماید، تابعیت نامیده می‌شود.

از دیدگاه جامعه‌شناسی می‌توان تابعیت را چنین تعریف نمود:

«تابعیت، عبارت از رابطه سیاسی، حقوقی، اجتماعی و معنوی است که بین یک شخص حقیقی یا حقوقی و یک دولت وجود دارد که دولت را در قبال آن اشخاص (اعم از حقیقی یا حقوقی) متعهد می‌سازد».

جمعیت (جامعه مورد آمارگیری):

اعضای همه خانوارهای معمولی ساکن، مؤسسه‌ای و گروهی که اقامتگاه معمولی آنان در زمان سرشماری در ایران قرار دارد.

خانوار معمولی:

خانوار معمولی از چند نفر تشکیل می‌شود که با هم در یک اقامتگاه زندگی می‌کنند، با یکدیگر هم‌خرج هستند و معمولاً با هم غذا می‌خورند. در مواردی خانوار معمولی می‌تواند یک نفره باشد.

شهر (نقطه شهری):

منظور از شهر، هر یک از نقاط جغرافیایی است که دارای شهرداری باشد.

جمعیت ساکن در نقاط شهری:

منظور از جمعیت ساکن در نقاط شهری در هر یک از محدوده‌های بخش، شهرستان، استان یا کشور، جمعیت کلیه شهرهایی است که در همان محدوده قرار دارد و جمعیت هر شهر، عبارت است از مجموع تعداد اعضای همه خانوارهای معمولی ساکن، مؤسسه‌ای و گروهی که اقامتگاه معمولی آنان در زمان سرشماری در آن شهر واقع است.

سن:

منظور از سن، تعداد سال‌های کاملی است که از زمان تولد فرد گذشته است.

وضع زناشویی:

دارای همسر: زنان یا مردانی که عقد ازدواج بسته‌اند، اعم از این که در هنگام سرشماری با همسر خود زندگی مشترک داشته یا نداشته باشند دارای همسر محسوب می‌شوند.

بی‌همسر بر اثر فوت همسر: زنان یا مردانی که همسرشان فوت کرده است و تا زمان سرشماری مجدداً ازدواج نکرده‌اند بی‌همسر بر اثر فوت همسر شناخته می‌شوند.

بی‌همسر بر اثر طلاق: زنان یا مردانی که از همسر خود بر اثر طلاق جدا شده و تا زمان سرشماری مجدداً ازدواج نکرده‌اند، بی‌همسر بر اثر طلاق تلقی می‌شوند.

هرگز ازدواج نکرده: زنان یا مردانی که تا زمان سرشماری همسراختیار نکرده‌اند، هرگز ازدواج نکرده شناخته می‌شوند. زنان یا مردانی که نامزد شده ولی هنوز عقد نکرده‌اند، در این گروه قرار می‌گیرند.

باسواد:

کسانی که می‌توانند به فارسی یا هر زبان دیگری متن ساده‌ای را بخوانند و بنویسند خواه مدرک رسمی داشته یا نداشته باشند، باسواد تلقی می‌شوند. همه محصلان از جمله نوآموزان سال اول ابتدایی و سوادآموزان نهضت سوادآموزی نیز باسواد به حساب می‌آیند.

در حال تحصیل:

کسی "در حال تحصیل" تلقی می‌شود که طبق برنامه‌های رسمی آموزشی کشور جمهوری اسلامی ایران به تحصیل مشغول باشد. افرادی که در خارج از کشور به تحصیل اشتغال دارند و همچنین طلاب حوزه‌های علمیه و سوادآموزان نهضت سوادآموزی نیز، در حال تحصیل محسوب می‌شوند.

کار:

کار، آن دسته از فعالیت‌های اقتصادی (فکری یا بدنی) است که به منظور کسب درآمد (نقدی یا غیرنقدی) انجام شود و هدف آن تولید کالا یا ارائه خدمت باشد.

وضع فعالیت:

در این سرشماری، وضع فعالیت افراد پیش از مراجعه مأمور آمارگیری مورد نظر است. هر یک از افراد از این نظر و با توجه به تعریف کار، در یکی از گروه‌های زیر قرار می‌گیرند.

شاغل:

فردی که مطابق با تعریف کار و مصادیق آن در ۷ روز پیش از مراجعه مأمور سرشماری، کار کرده، هرچند در شغل معمولی خود کار نکرده باشد.

افرادی که دارای شغلی هستند ولی در ۷ روز پیش از مراجعه مأمور سرشماری حداقل یک ساعت کار نکرده‌اند.

افرادی که در فعالیتهای کشاورزی برای خود کار می‌کنند و به دلیل فصلی بودن کارشان در ۷ روز پیش از مراجعه مأمور آمارگیری کار نکرده‌اند.

افرادی که به دلیل نوبتی بودن کارشان در ۷ روز پیش از مراجعه مأمور سرشماری سرکار خود نرفته‌اند.

افرادی که از سازمان محل کار خود بورسیه‌ی تحصیلی گرفته‌اند و مشغول به تحصیل هستند و به این دلیل در ۷ روز پیش از مراجعه مأمور سرشماری کار نکرده‌اند.

افرادی که به دلیل مرخصی، تعطیلات، بیماری و مسافرت و ... در ۷ روز پیش از مراجعه مأمور سرشماری سرکار خود نرفته‌اند.

افرادی که به دلایلی نظیر تغییرات موقت سازمانی یا خرابی دستگاه‌ها و ماشین‌آلات نداشتن مشتری یا سفارش کار به طور موقت سرکار نرفته‌اند.

افرادی که از کار خود معلق شده‌اند ولی پیوند رسمی شغلی دارند.

بیکار:

افرادی که در ۷ روز پیش از مراجعه مأمور آمارگیری حداقل یک ساعت کار نکرده‌اند و دارای شغلی نیز نبوده‌اند در صورت داشتن دو شرط ذیل بیکار محسوب می‌شوند.

در ۳۰ روز گذشته برای جستجوی کار، اقدامات مشخصی را نظیر ثبت نام یا پیگیری در مؤسسات کاریابی، پرس و جو از دوستان، تماس با کارفرمایان، مطالعه‌ی آگهی‌های استخدامی و ... انجام داده باشند.

آماده به کار باشند، یعنی طی یک دوره‌ی ۱۵ روزه شامل ۷ روز گذشته و ۷ روز آینده آمادگی شروع کار را داشته باشند.

همچنین افراد ذیل بیکار محسوب شده‌اند.

در انتظار شروع کار جدید هستند، یعنی برای آنان کاری مهیا شده و قرار است در آینده به آن کار مشغول شوند و نیز آماده به کار (طبق تعریف) هستند.

در انتظار بازگشت به شغل قبلی و نیز آماده به کار (طبق تعریف) هستند. منظور از "در انتظار بازگشت به شغل قبلی" این است که فرد قبلاً دارای کار بوده و به دلایلی کار خود را از دست داده و پیوند رسمی شغلی ندارد ولی در انتظار بازگشت به شغل خود بسر می‌برد.

محصل: افرادی که شاغل یا بیکار نباشند و طبق برنامه‌های آموزش رسمی کشور در حال تحصیل هستند یا در خارج از کشور مشغول به تحصیل هستند.

دارای درآمد بدون کار: کسانی که شاغل، بیکار (جویای کار) و محصل محسوب نمی‌شوند و دارای درآمد حاصل از بازنشستگی، املاک و مستغلات، سود سهام، سپرده‌ها و ... هستند، دارای درآمد بدون کار محسوب می‌شوند.

خانه‌دار: خانه‌دار به کسانی گفته می‌شود که شاغل، بیکار (جویای کار)، محصل و دارای درآمد بدون کار به حساب نمی‌آیند و مشغول انجام وظایف خانه‌داری هستند.

سایر: کسانی که در هیچ‌یک از گروه‌های بالا قابل طبقه‌بندی نیستند، در گروه سایر قرار می‌گیرند.

وضع شغلی:

کارفرما: کسانی که برای انجام فعالیت‌های شغلی خود حداقل یک نفر مزد و حقوق‌بگیر در استخدام داشته باشند، کارفرما محسوب می‌شوند.

کسانی که در انجام فعالیت‌های شغلی خود، فقط از کارکنان فامیلی بدون مزد استفاده می‌کنند و نیز افرادی که خود مزد و حقوق‌بگیر هستند، هرچند که یک یا چند نفر دیگر زیر نظر آنان به کار اشتغال داشته باشند، کارفرما شناخته نمی‌شوند.

کارکن مستقل: کسانی که برای انجام فعالیت‌های شغلی خود مزد و حقوق‌بگیری در استخدام نداشته باشند و خود نیز مزد و حقوق نمی‌گیرند، کارکن مستقل به حساب می‌آیند.

مزد و حقوق‌بگیر بخش عمومی: کسانی که در وزارتخانه‌ها، مؤسسات، سازمان‌ها و شرکت‌های دولتی و نهادهای انقلاب اسلامی و همچنین دیگر مؤسسات عمومی مانند شهرداری‌ها کار می‌کنند و در مقابل کاری که انجام می‌دهند مزد و حقوق (نقدی، غیرنقدی) دریافت می‌دارند، مزد و حقوق‌بگیر بخش عمومی تلقی می‌شوند.

مزد و حقوق‌بگیر بخش خصوصی: کسانی که با دریافت مزد و حقوق (نقدی، غیرنقدی) برای افراد یا مؤسسات خصوصی کار می‌کنند و همچنین مزد و حقوق‌بگیران بخش تعاونی، مزد و حقوق‌بگیر بخش خصوصی شناخته می‌شوند.

کارکن فامیلی بدون مزد: کسی که در کسب و کار یکی از اعضای خانوار خود که با وی نسبت خویشاوندی نیز دارد، کار می‌کند و از این بابت مزد و حقوق دریافت نمی‌کند، کارکن فامیلی بدون مزد به حساب می‌آید.

مفاهیم به کار رفته در این نشریه

نسبت جنسی:

نسبت جنسی عبارت است از نسبت تعداد مردان به زنان یا زنان به مردان که معمولاً به صورت درصد بیان می‌شود. در این نشریه، نسبت تعداد مردان به زنان ارائه شده است.

$$\text{نسبت جنسی} = \frac{M}{F} \times 100$$

که در آن، M تعداد مردان و F تعداد زنان است.

گروه‌های عمده‌ی سنی:

در مجموعه نشریات نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۸۵، علاوه بر سنین منفرد و گروه‌های سنی منظم (۵ ساله و ۱۰ ساله)، طبقه‌بندی سنی دیگری نیز برای جمعیت در نظر گرفته شده است که هر طبقه آن، یک گروه عمده سنی نامیده می‌شود و عبارت است از: